

Dejmal, Miroslav; Sedláčková, Lenka; Šimík, Jakub

Keramický signální "cášský" roh ze Židlochovic

Studia archaeologica Brunensia. 2020, vol. 25, iss. 1, pp. 47-58

ISSN 1805-918X (print); ISSN 2336-4505 (online)

Stable URL (DOI): <https://doi.org/10.5817/SAB2020-1-5>

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/142803>

License: [CC BY-SA 4.0 International](#)

Access Date: 28. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

Keramický signální „cášský“ roh ze Židlochovic

A ceramic “Aachen” horn from Židlochovice

Miroslav Dejmal / Lenka Sedláčková / Jakub Šimík

Abstrakt

Nálezy keramických signálních rohů jsou dobře známy z rozsáhlé oblasti západní Evropy a již tradičně jsou spojovány s poutěmi do Porýní. Z našeho území jsou prozatím evidovány pouze čtyři nálezy tohoto typu. Příspěvek je věnován nově objevenému exempláři, který byl získán při záchranném archeologickém výzkumu na zámku v Židlochovicích v roce 2018.

Klíčová slova

keramický signální roh, poutní odznak, Cáchy, zámek v Židlochovicích

Abstract

The finds of ceramic signal horns are well known from the vast territory of Western Europe and are traditionally connected with pilgrimages to the Rhineland. From our country we currently know only four artefacts of this type. The article pays attention to a new find, which was acquired during a 2018 archaeological rescue excavation in the Židlochovice Chateau.

Key words

ceramic signal horn, pilgrim souvenir, Aachen, Židlochovice Chateau

Článek byl podpořen projektem: *Vrcholně středověká keramika jako součást movitého kulturního dědictví* v programu Ministerstva kultury na podporu aplikovaného výzkumu a experimentálního vývoje národní kulturní identity (NAKI II), identifikační kód projektu DG18P02OVV020.

1. Úvod

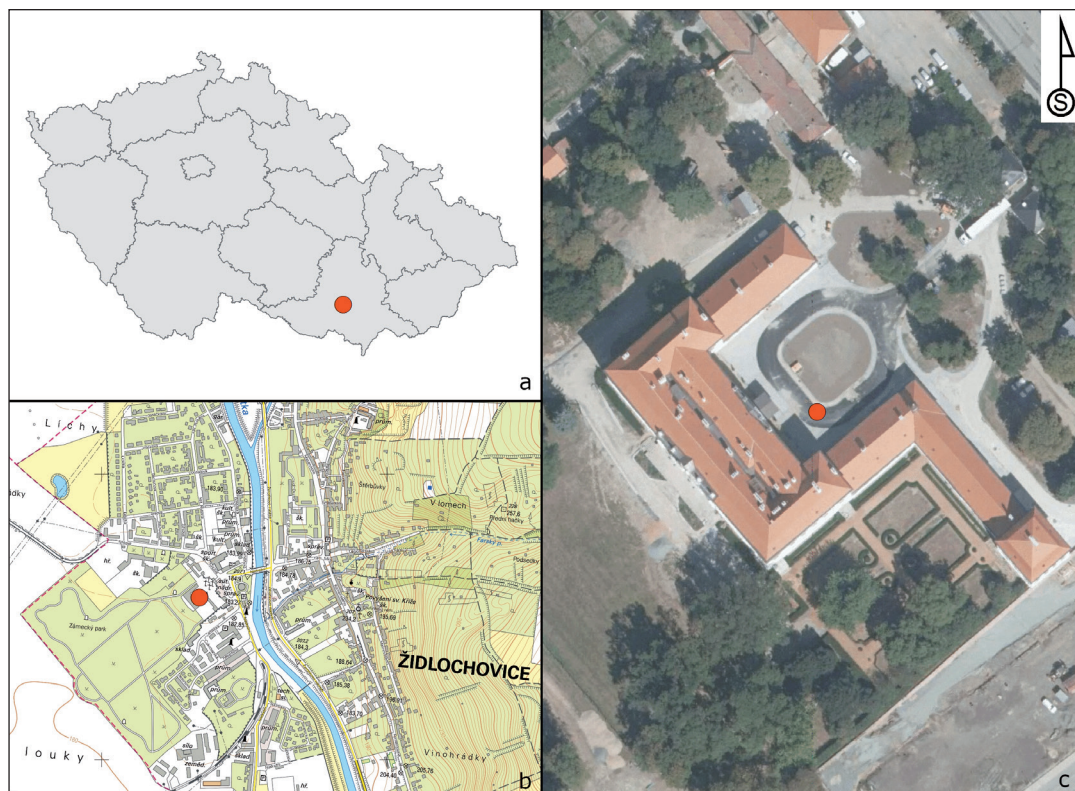
Při záchranném archeologickém výzkumu na zámku v Židlochovicích (obr. 1) v roce 2018 byl mezi archeologickým materiálem zachycen i zlomek keramického rohu, který je v nálezech většinou označován jako tzv. signální „cášský“ roh. Obdobné nálezy jsou považovány za suvenýry či odznaky z poutních cest do Porýní, zvláště do Cách.

2. Stručné dějiny židlochovické tvrze

Za nejstarší zmínku o zdejším feudálním sídle¹ můžeme snad považovat predikát lovčího Ryma z roku 1237, který se nejspíše po Židlochovicích píše (*Rym de Selowiz*, *CDM II*, 329, č. 284; *CDB III/1*, 207, č. 165). Samotný Rym je znám již z listiny z roku 1234 (*CDB III/1*, 96, č. 87), avšak zda již tehdy držel Židlochovice, nevíme. Z pramenů pak mizí v roce 1238, kdy zastával post mistra lovčího brněnské části Moravy (*CDB III/2*, 263, č. 204). Zda ovšem sídlo Ryma stálo v místech pozdější tvrze – nevíme², ani archeologický výzkum na zámku nezachytil žádné nálezy datovatelné do 13. století.³

Další informace o zdejším sídle jsou až z roku 1349, kdy se Židlochovice a místní tvrz připomínají v rukou bratrů Archleba ze Židlochovic a Bohuše ze Ždánic (*ZDB I*, 5, č. 81). Jejich bratr Vítek, kapitulní děkan v Olomouci, v roce 1351 zapsal bratřím Alšíkovi z Fulštejna a Janovi ze Židlochovic všechn statek v Židlochovicích s tvrzí, lukami, vodami, lesy, mlýny a příslušenstvím mimo dvou vinic (*ZDB II*, 14, č. 26). Bratři tyto majetky však již roku 1353 zapisují markraběti Janu Jindřichovi (*CDM VIII*, 186, č. 247; *ZDB II*, 18, č. 111). Po smrti markraběte připadlo ži-

dlochovické panství jeho synovi Joštovi, jenž tvrz i městečko Židlochovice s mýtem a patronátním právem k farnímu kostelu a kapli sv. Barbory roku 1407 dědičně daroval Vilémovi Zajícovi z Valdeka (*ZDB XI*, 124, č. 124). Sám markrabě si ponechal jen vinice s horním právem a viničnými desátky. Poté, co Vilém roku 1420 padl jako horlivý katolík a přívrženec krále Zikmunda v bitvě s husity pod Vyšehradem, darovala a zapsala své židlochovické dědictví vdova Dorota z Královic roku 1437 Heníkovi z Valdštejna (*ZDB XII*, 343, č. 248). Valdštejnové zde sídlili až do roku 1482, kdy se Židlochovice dostávají do majetku pánů z Boskovic (*ZDB XVI*, 62, č. 225). Roku 1508 jsou již v držení Pernštejnů (*ZDB XVIII*, 130, č. 32). Za jejich vlády dochází k rozšíření panství a nejspíše také vzniká monumentální raně renesanční opevnění v podobě sypných rondelů. Roku 1562 přešly Židlochovice i s příslušenstvím do majetku rodu pánů ze Zástřízl a roku 1567 se novými majiteli stávají Žerotínové, kteří tvrz přestavěli na zámek. Od roku 1616 se na tvrzi opět objevují Valdštejnové, kteří v důsledku poničení zámku Švédy v roce 1645 následně zámek upravují do raně barokní podoby a v důsledku tureckého a tatarského vpádu na Moravu roku 1663 jsou nuceni opravit i zchátralé opevnění. V roce 1689 majetek dědí Filip Ludvík hrabě ze Sinzendorfu, za kterého patrně po roce 1722 došlo k dokonání barokní přestavby a vzniku bastionového opevnění. Po pánech ze Sinzendorfu kupují panství v roce 1746 Dietrichštejnové a od nich v roce 1819 Habsburkové. Jim je zámek v roce 1918 zabaven Československým státem a později sloužil jako moravské sídlo prezidenta republiky. Dnes zámek využívají Lesy ČR, které ho mají od státu ve správě (k držbě podrobně *Kratochvíl 1910*, 41–62; *Hosák 1938*; 236–237; k dějinám *Ondruj ed. 1948*).

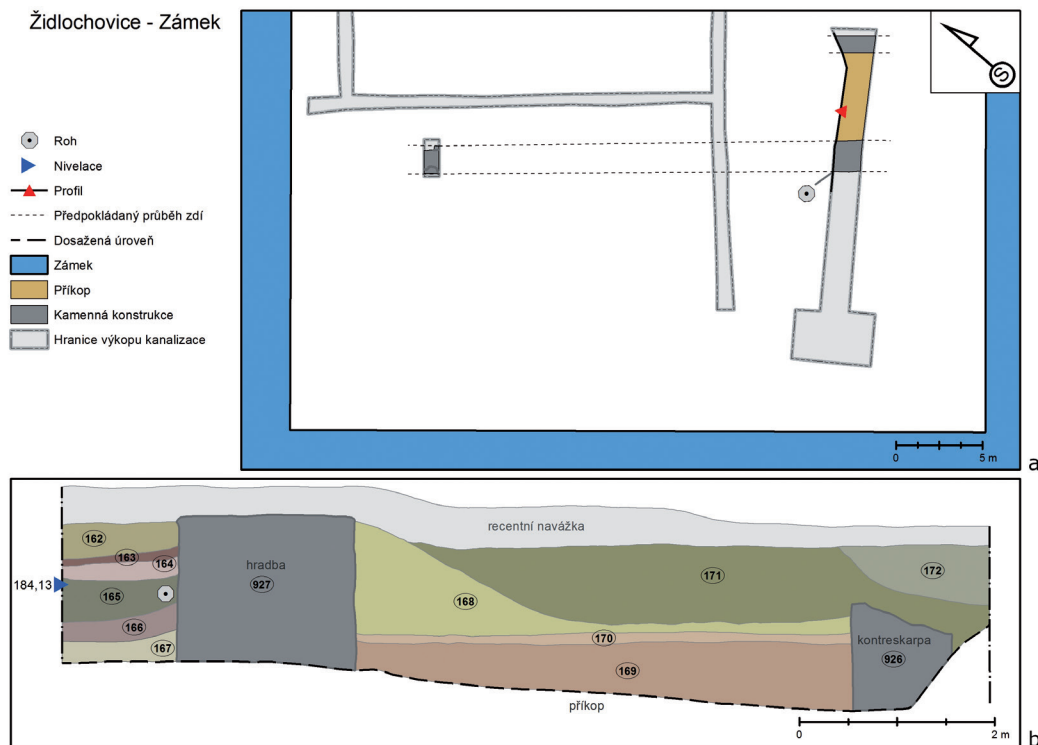
Obr. 1. Místo nálezů v rámci České republiky (a), města Židlochovic (b) a areálu židlochovického zámku (c).

Fig. 1. Position of the site within the Czech Republic (a), the town of Židlochovice (b) and the area of Židlochovice Chateau (c).

3. Nálezová situace

Studovaný artefakt byl nalezen na nádvoří dnešního zámku v místě budování nové kanalizace (obr. 1 a 2). Na základě archeologického výzkumu a stavebně historických pozorování lze vývoj celého areálu dělit do čtyř základních fází. Fáze I představuje samotný středověký malý hrad, či tvrz. Fáze II pak přestavbu objektu na zámek a zřízení velkých sypaných rondelových opevnění za Pernštejnů. Ve fázi III došlo k zániku rondelů, přestavbě zámku a zřízení bastionů. Konečná fáze IV přinesla částečné zrušení bastionů a další přestavbu zámku a zřízení zahrady a parku (Antal – Dejmal – Šimík 2019).

Pojednávaný artefakt náleží právě středověké fázi I. Ta byla výzkumem, vzhledem k rozsahu a umístění výkopů, prozkoumaná nejméně.⁴ K starším závěrům, které kladou patrně správně pozůstatky staršího objektu pod hlavní zámeckou budovu (souhrnně Plaček 2001, 737–738), výzkum doplnil severovýchodní hranici středověkého areálu. Ve vzdálenosti 18 m severovýchodně od hlavní budovy se podařilo zachytit hradební zeď orientovanou ve směru severozápad-jihovýchod. Ta měla šíři 1,8 m a zachycený úsek představoval, před deponováním vrstev z vnitřní strany, nadzemní část konstrukce. Na zeď původně navazoval z vnější strany 5 m široký příkop, který byl v rámci pozdějších úprav zasypán

Obr. 2. Půdorysné zachycení průběhu kanalizace s vyznačením dokumentovaného profilu (a) a dokumentovaný profil (b) na nádvoří zámku v Židlochovicích.

Fig. 2. Sewer plan highlighting the documented section (a) and the documented section (b) in the courtyard of Židlochovice Chateau.

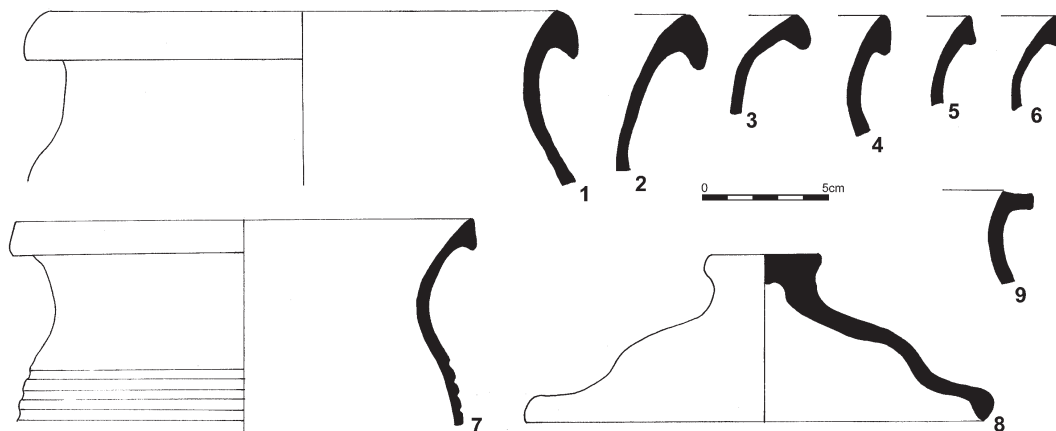
sutěmi a jeho objev patří také k důležitým poznatkům výzkumu.⁵

Samotný artefakt byl nalezen v rámci vrstvy s.j. 165, která přiléhala k výše popsané hradbě z vnitřní, západní strany (obr. 2). Vrstva je mladší než hradba a představuje patrně běžnou plošnou sídlíštní vrstvu vzniklou v rámci volně otevřeného prostoru tvrze. Vzhledem k technologii stavby byla vrstva pouze částečně exkavována a vzorkována, přičemž větší část vrstvy se stále nachází pod nádvořím (Antal – Dejmal – Šimík 2019).

Společně s keramickým rohem byl z vrstvy s.j. 165 vzorkováním získán i nepočtený soubor keramiky čítající 140 zlomků. Jedná se výlučně o převážně redukčně pálenou a záměrně zaku-

řovanou keramiku tmavě šedých až černých odstínů s příměsí slídy (obr. 3:1–8).

Okrajová profilace (7 ks) se omezuje na okraje střechovité, ve dvou případech se jedná o okraje výrazně podžlabené. Pouze jeden okraj nese výzdobu v podobě tří drobných promáčknutých důlků. Výzdoba výdutí hrnců se omezuje na nevýraznou šroubovici nebo těla hrnců nejsou zdobena. Dna sice nenesou stopy po odříznutí z hrnčářského kruhu, ale další technologické stopy na tělech nádob (jemné rotační rýžky, pravidelné zvlnění vnitřku nádob) naznačují, že keramika byla vyrobena spíše technikou vytáčení. Z dalších keramických tvarů byla zachycena již jen zvonovitá poklice.

Obr. 3. Doprovodné keramické nálezy z vrstvy s.j. 165 (1–8) a vrstvy s.j. 166 (9). Kresba L. Sedláčková.

Fig. 3. Associated ceramic finds from the stratigraphic units No. 165 (1–8) and 166 (9).

Svým charakterem keramický soubor zcela zapadá do jihomoravského výrobního okruhu 14. až 1. poloviny 15. století, avšak s absencí keramiky glazované (srov. např. *Unger 1980*, 383–388; *Unger 1984*, 288–296; *Procházka 1995*, 113–124; *Procházka 1996*, 323–344). K přesnějšímu časovému zařazení nepřispívá ani tvarové spektrum souboru, které se omezuje pouze na hrnce a jednu zvonovitou pokličku.

Výše zmíněnou dataci podporují nálezy ze stratigraficky starší vrstvy s.j. 166, ze které bylo ovšem získáno jen 9 keramických střepů. Kromě zlomku tuhé keramiky zde byla zachycena opět jen slídivá keramika. Jediný okrajový zlomek hrnce náleží k typům zhruba vodorovně vytaženým, které se objevují právě v závěru 14. století a 1. polovině 15. století (obr. 3:9). Ze stratigraficky mladší vrstvy s.j. 164 byly získány pouze 4 zlomky slídivé keramiky ze spodních částí nádob, opět obecně zařaditelné do 14.–15. století.

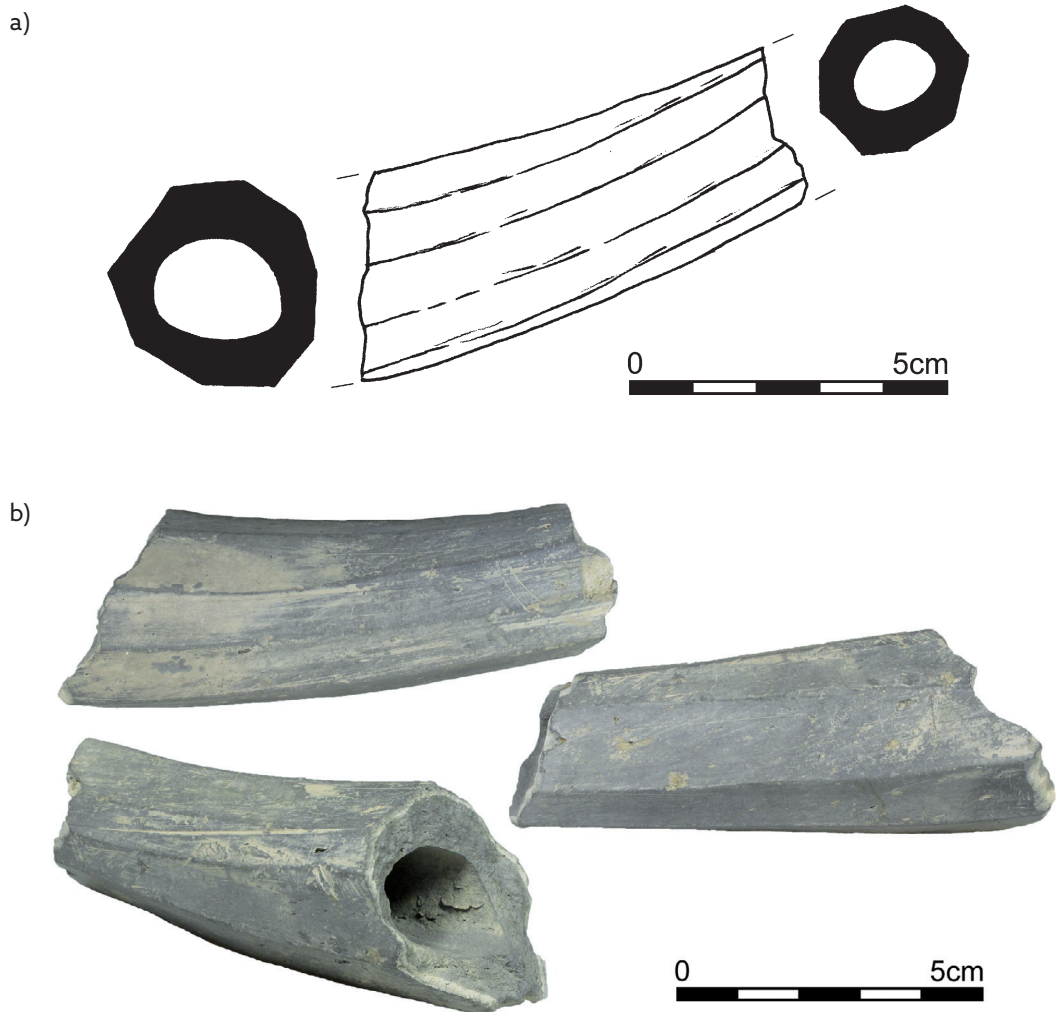
Dataci „ante quem“ udává vrstva s.j. 162, která je dobře spojitelná s přestavbou na renesanční opevněný zámek. Tu provedli Pernštej-

nové někdy v první polovině 16. století. Tato vrstva uzavírá stratigrafickou sekvenci nad vrstvou s.j. 165.

4. Popis předmětu a problematika keramických signálních „čáškých“ rohů

Studovaný předmět je fragmentem střední části mírně prohnutého keramického rohu s hraněným tělem. Dochovaná délka činí 95 mm, vnější průměr je 40 mm až 24 mm, vnitřní průměr 20 mm až 14 mm. Vyroben je z jemné keramické hmoty vypálené do bělavých odstínů se světle šedým jádrem. Povrch je hlazený, šedé až kovově šedé barvy a upraven 9 fasetami (obr. 4).

Problematiku keramických čáškých rohů a soupis devocionálií čáškého původu z českých zemí nedávno představil P. Fojtík (2015, 287–298; zde i další literatura). V předkládaném článku se z tohoto důvodu omezíme jen na základní a nejdůležitější informace spojené s tímto tématem.

Obr. 4. Keramický signální roh z vrstvy s.j. 165. Kresba L. Sedláčková, foto Archaia Brno.

Fig. 4. Ceramic signal horn from the stratigraphic unit No. 165. Drawing L. Sedláčková, photo Archaia Brno.

Keramické rohy jsou v odborné literatuře nejčastěji spojovány s poutěmi do Porýní, zvláště do Cách, kde je jejich produkce doložena již na počátku 14. století. Cáchy byly kulturním centrem říše již za vlády Karla Velikého a také místem korunovací římských králů a císařů. Vyhledávaným poutním místem se však staly až během 13. století a od počátku 14. století v souvislosti s vystavováním tzv. „čtyř velkých relikvií“⁶, jejichž proslulost a oblíbenost stále stoupala. Od roku 1349 jsou tyto čtyři vzácné relikvie v sedmiletých cyklech na dva týdny vyjímány z relikviářových schrán a veřejně ukazovány věřícím v rámci ostatkových cášských poutí (*Haasis-Berner 1994*, 21–22).

Tato ceremonie byla krom jiného doprovázena i troubením na trumpety a rohy ze střechy korunovační kaple. Tento zvyk souvisel snad s tím, že součástí pokladu uchovávaného v cášském dómu je i již zmíněný lovecký roh Karla Velikého (k průběhu slavností viz např. *Mrázek 2014*, 212–214). Zvuk rohů i rohy samotné se tak staly neodmyslitelnou součástí těchto slavností, což se promítlo i do výroby zmenšených rohů z hlíny, které se brzy staly suvenýrem návštěvníků cášských poutních slavností, až nakonec plnily funkci poutních odznaků. Mnohdy jim byla přikládána i magická funkce, například v souvislosti s ovlivňováním počasí. Přestože byly vyráběny i z jiných, drahocennějších materiálů, patřily právě ty keramické k hojně rozšířeným, neboť představovaly nejlevnější suvenýr dostupný širokému okruhu návštěvníků (*Velínský 1998*, 439).

V archeologických nálezech jsou rozlišovány dva základní typy keramických rohů – jednoduše prohnuté a spirálovitě svinuté. První skupina rohů, do které můžeme přiřadit i židlochovický nález, je datována do širokého časového intervalu 2. poloviny 10. století až 18. století, s nejčastějším výskytem v období 13.–15./16. století. Tyto rohy byly většinou 25–40 cm dlouhé, vyrobeny z hlíny vypálené do světlých odstínů a je-

jich povrch upraven fasetováním (*Haasis-Berner 1994*, 16–19).

Těžištěm výskytu těchto nálezů je oblast Porýní až po Francii, Belgie, Holandsko, množství nálezů je doloženo i z Anglie. Z tohoto prostoru jsou také známa výrobní centra těchto předmětů (*Gringmuth-Dallmer 1997*, 194–195; *Haasis-Berner 1994*, 15–16).⁷

Jejich funkční užití však mohlo být i zcela odlišné (k tomu podrobně např. *Haasis-Berner 1994*, 20–25). Časté nálezy keramických rohů z hradního prostředí (*Gringmuth-Dallmer 1997*, 194), ale například i vyobrazení těchto předmětů v soudobém umění dokládají, že mohly být používány jako signální nástroje – při lovu, ve válce, ale i obecně pro výstrahu před nebezpečím, či mohly mít funkci oznamovací (např. místo zvonů). Na ikonografických pramenech však není mnohdy snadné určit materiál, ze kterého byly tyto rohy vyrobeny a lze v těchto případech předpokládat spíše exempláře kovové a slonovinové. Zcela vyloučit nelze ani jejich užití jako dětské hračky, méně pravděpodobně sloužily jako plnohodnotný hudební nástroj.

5. Cášská poutní tradice na našem území

Jako významné poutní místo se Cáchy do povědomí obyvatel českého království výrazněji dostávají pravděpodobně až na počátku 14. století, a to jak v souvislosti s vystavováním zmíněných relikvií, tak pravděpodobně i v důsledku šíření známosti tohoto proslulého poutního centra skrze vládnoucí lucemburskou dynastii. Její mnozí představitelé zde byli korunováni římskými králi a císaři a také kult Karla Velikého se u nich těšil velké oblibě. Do prvních let vlády Jana Lucemburského také spadá první zmínka o nábožensky motivované pouti z Čech do Cách, byť to jistě nebyla první pouť vykonaná z našeho území (*Mrázek 2014*, 210). Oblibu

poutí do Cách dobře ilustruje i skutečnost, že zde Karel IV. v roce 1362 potvrdil nadání pro založení oltáře sv. Václava, o který měl pečovat česky mluvící kaplan, aby podobně jako v Římě měli i v Cáchách čeští poutníci svého duchovního (Mrázek 2014, 224–225).

Oblibu tohoto poutního místa zvláště od 14. století dokládají kromě písemných pramenů (Hrdina 2008, 215–216) i archeologické nálezy. Vedle typických kovových poutních odznaků⁸ to jsou právě suvenýry v podobě rohů vyrobených z hlíny. Nálezů tohoto druhu je z našeho území prozatím poskrovnu. Uvést můžeme pouze čtyři lokality – hrad Děvín u České Lípy, hrad Egerberg na Chomutovsku, Bílou Lhotu u Olomouce a nejnověji i zaniklou středověkou ves Rakousky na Prostějovsku (Fojtík 2015, 289–290).

6. Interpretace židlochovického nálezu

Přestože keramické rohy mohly mít ve středověku rozmanité upotřebení, nejvíce se nám zamlouvá spojitost židlochovického nálezu s poutěmi do Porýní. Kdo však mohl být oním poutníkem, který si z Cách donesl tento suvenýr na židlochovickou tvrz? Je zřejmé, že odpověď na tuto otázku budeme hledat velmi nesnadno. Na základě doprovodných nálezů se lze domnívat, že „cášský“ keramický roh se na židlochovickou tvrz dostal v období před polovinou 15. století, neboť právě v této době byl již asi vyhozen do odpadních vrstev. Avšak po jak dlouhou dobu byl roh uchovávan na zdejší tvrzi, nejsme schopni říci.

O životě prvních majitelů nás písemné prameny téměř neinformují a nalézt tak spojitost se studovaným předmětem je obtížné. Od roku 1353 byl vlastníkem židlochovického panství moravský markrabě Jan Jindřich. Jeho syn Jošt, kterému panství připadlo po otcově

smrti, se sice jako mladík účastnil v roce 1376 korunovace Václava IV. v Cáchách (Štěpán 2002, 118), ale asi jen obtížně bychom tento levný suvenýr spojovali s osobou moravského markraběte, byť to apriori nemůžeme vyloučit. Navíc víme, že si zdejší tvrz a hlavně panství s místními vinohrady velice oblíbil. Jošt však již v roce 1407 židlochovickou tvrz z finančních důvodů postoupil Vilémovi Zajícovi z Valdeka (ZDB XI, 124, č. 124). A právě Vilém se zdá být vhodnou osobou, za jehož působení se „cášský“ roh mohl do Židlochovic dostat. Přestože Vilém Zajíc započal svoji kariéru jako námezdní žoldněř ve službách markraběte Jošta, stal se již záhy schopným diplomatem na celoevropské úrovni a jeho služeb následně využili i král Václav IV. a Zikmund Lucemburský. Ještě než získal Židlochovice, vykonal Vilém v roce 1403 pouť do Říma a o dva roky později i do španělského Santiaga de Compostela. Zdá se být tedy nepravděpodobné, že by si Vilém při svých početných cestách po Evropě nechal ujít návštěvu v té době tak oblíbeného poutního místa v Cáchách. Minimálně můžeme předpokládat, že Cáchy navštívil roku 1414, kdy se mohl účastnit Zikmundovy korunovace římsko-německým králem (Zajíc 2007, 10–12). Spojení nálezu keramického rohu s osobou pana Viléma je velmi lákavé, ale čistě hypotetické. Lze totiž předpokládat, že člověk jeho postavení měl jistě dostatek financí opatřit si mnohem cennější suvenýr z tohoto poutního místa, byť i malý suvenýr z proslulého poutního místa mohl být vítaným darem pro někoho z jeho blízkých. Nelze ani vyloučit, že si tento předmět přivezl třeba některý z členů jeho doprovodu. Obdobně jako u prvních vlastníků tvrže, tak i u dalších majitelů z rodu Valdštejnů postrádáme informace, které by naznačovaly spojitost s naším nálezem, a tak se pan Vilém Zajíc z Valdeka a na Židlochovicích jeví nejvhodnější osobou, která mohla mít co do činění s naším nálezem.

7. Závěr

Představený zlomek keramického rohu lze ve shodě s obdobnými nálezy považovat za suvenýr či poutní odznak, jehož původ můžeme hledat v oblasti Porýní, pravděpodobně ve významném poutním místě – v Cáchách. Z našeho území se prozatím jedná o pátý archeologický nález tohoto typu a jedenáctý nález spojitelný s poutí do Cách.

Zmínky o vykonaných poutích z našeho území na rozličná a mnohdy vzdálená místa sahají hluboko do II. století. K výraznějšímu rozmachu náboženských cest pak dochází zvláště od 14. století. Nejčastějším cílem poutí z Čech byly Cáchy a další poutní místa německé jazykové oblasti, dále Řím, vzácněji Palestina a poutní místa ve Francii a Španělsku (*Velímský 1998, 436–438; 2006, 253–270*).

Přestože jsou písemné i archeologické prameny k dějinám poutnictví v českých zemích spíše skoupé, byl kult světců a návštěva svatých míst asi samozřejmou a nedílnou součástí ži-

vota středověkých lidí. Mnohdy bylo putování i součástí trestu a pokáním za vážná provinění. Bezpochyby kladným důsledkem poutí bylo, ač nezamýšleným či neuvědomovaným, že skrze tyto cesty se tehdejší lidem otevíraly zcela nové pohledy na okolní svět. Vedle hlubokého duchovního prožitku navštívil poutník pro něho nová a neznámá místa, byla to zároveň příležitost potkat nové lidi a seznámit se s mnohdy odlišnými kulturními zvyky a obyčejí, stejně jako s novinkami v oblasti obchodu či řemesel a přirozeně tak docházelo k šíření a vzájemnému ovlivňování v oblastech kulturních a technických inovací.

Zjistit osobu, která si z Cách do Židlochovic keramický roh přinesla, je dnes již nemožné. Ať se již jednalo o pouť člověka silně věřícího, pouť smírčí, či byl předmět jen drobnou upomínkou na návštěvu vzdáleného místa, je studovaný zlomek keramického rohu bezesporu zajímavým dokladem zbožnosti, ale i mobility některého obyvatele židlochovické tvrze v období 14. až 1. poloviny 15. století.

- 1) Židlochovické feudální sídlo mělo patrně po celý středověk charakter malého hradu, což ve spojitosti s jeho nížinou polohou vedlo k jeho častému označování v písemných pramenech jako tvrze.
- 2) I ztotožnění predikátu Ryma s pozdějšími Židlochovci není zcela bez výhrad. Predikátu *Selowiz* by mohla odpovídat i vesnice Želovice, dnes části Olbramovic. I když je to méně pravděpodobné.
- 3) Vzhledem k rozsahu výkopů v nejstarší části areálu ovšem nemůžeme počátky zdejší tvrze ve 13. století vyloučit.
- 4) Rozsah výzkumu byl přesně určen velikosti výkopů nově budované kanalizace. Nejstarší fáze I, původní středověké jádro, bylo zkoumáno pouze minimálně. Nebylo zde zachyceno geologické podloží a patrně ani nejstarší vrstvy související se vznikem objektu. Vše se nachází pod úrovní, které dosáhla nově budovaná kanalizace v roce 2018.
- 5) Podrobné vyhodnocení nálezové situace při výzkumu a rekonstrukce historického vývoje celého areálu se v současnosti připravuje pro samostatnou studii.
- 6) Jedná se o roucho Panny Marie, do kterého měla být oděna v noci, kdy počala Krista; dva dlouhé pruhy látky uctívané jako plenyky novorozenceho Jezulátka; bederní rouška, kterou byl Ježíš Kristus opásán na kříži a plátno, v němž měla být zavinuta sřatá hlava Jana Křtitele.
- 7) Nejnověji vynesl známé nálezy keramických rohů a výrobních center do mapových podkladů Reiner Schregg (<http://archaeologik.blogspot.com/2017/02/traumende-wachter-larmende-pilger.html>; citováno 17. 9. 2018)

8) Typickými cášskými poutními odznaky byly plné, později prolamované kovové plakety s obrazem trůnící Panny Marie s dítětem a lilii v ruce, které zde byly vyráběny od první poloviny 13. století. Během 14. století se oblíbenými staly odznaky s výjevem vystavování tuniky Panny Marie a také tzv. ostatková či cášská zrcátka. Ta zachovávají mariánský výjev, připojena je i scéna s vystavováním relikvíí a okénko pro k uchycení zrcátka (*Foster – Koenigsmarková 2009, 580*).

Z našeho území je známo 6 kovových poutních odznaků cášské provenience: tři exempláře pocházejí z Olomouce (*Zatloukal 2014, 245; Fojtík 2015, 290*), dva z Opavy (*Kouřil – Teryngerová 2002, 227–233; Marethová 2012, 58–59*) a jeden z Bečova nad Teplou (*Foster – Koenigsmarková 2009, 575–585*).

Bibliografie

- Antal, R. – Dejmal, M. – Šimík, J. 2019:* A002/2019 Židlochovice zámek – Lesy ČR. Rkp. nálezové zprávy z archeologického výzkumu. Uloženo: Archiv Archaia Brno z. ú.
- CDB III/1: Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae III/1. 1231–1238 (Friedrich, G., (ed.)), Pragae 1942.
- CDB III/2: Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae III/1. 1238–1240 (Friedrich, G. – Kristen, Z., (eds.)), Pragae 1962.
- CDM II: Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae II. 1200–1240 (Boczek, A., ed.), Olomucii 1839.
- CDM VIII: Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae VIII. 1350–1355 (Brandl, V., ed.), Brünn 1874.
- Fojtík, P. 2015:* Keramický cášský roh ze zaniklé středověké vsi na k. ú. Kralice na Hané, okr. Prostějov, střední Morava. Archeologické rozhledy LXVII, 287–298.
- Foster, L. – Koenigsmarková, H. 2009:* Nález poutního odznaku na hradě v Bečově nad Teplou. *Archaeologia historica* 34, 575–585.
- Gringmuth-Dallmer, E. 1997:* Archäologische Funde von Musikinstrumenten aus mittelalterlichen Burgen. In: Kubková, J. – Klápště, J. – Ježek, M. – Meduna, P. (eds.), *Život v archeologii středověku*, Praha, 192–200.
- Haasis-Berner, A. 1994:* Hörner aus Keramik – Wallfahrtsdevotionalien oder Signalhörner? *Zeitschrift für Archäologie des Mittelalters* 22, 15–38.
- Hosák, L. 1938:* Historický místopis země Moravsko-slezské. Praha.
- Hrdina, J. 2008:* Smírčí poutě v českých a moravských městech pozdního středověku. Drobná sonda z pramenů měst Jihlava a Krupka. In: Nodl, M. – Wihoda, M. edd., *Rituál smíření. Konflikt a jeho řešení ve středověku*, Brno, 203–216.
- Kouřil, P. – Teryngerová, H. 2002:* Středověký poutní odznak z historického jádra města Opavy. In: Civitas & Villa. Miasto i wieś w średniowiecznej Europie Środkowej, Wrocław – Praha, 227–233.
- Kratochvíl, A. 1910:* Židlochovský okres. Vlastivěda moravská. Brno.
- Marethová, B. 2012:* Poutní odznak. In: Vojkůvková, K. – Zezula, M. edd., *Předměty vyprávějí... Hmotná kultura středověké a raně novověké Opavy ve světle nálezů z archeologických výzkumů v prostoru bývalé Radniční ulice a v areálu opavského pivovaru*, Opava – Ostrava, 58–59.
- Mrázek, A. 2014:* Fenomén náboženské pouti v počátcích české reformace. Rkp. disertační práce na Husitské teologické fakultě UK v Praze. Praha.
- Ondrůj, A. (ed.) 1948:* Židlochovice v letech zápasů a budování. Sborník statí o historii a kulturním růstu jihomoravského města. Židlochovice.
- Plaček, M. 2001:* Ilustrovaná encyklopedie moravských hradů, hrádku a tvrzí. Praha.
- Procházka, R. 1995:* Keramik des 14.–14./15. Jahrhunderts aus Brno und Boskovice. Ein Beitrag zur regionalisierung der mittelalterlichen Keramik in Mähren, Denkmalpflege und Forschung in Westfalen 32, 113–124.
- Procházka, R. 1996:* Brněnská stolní a kuchyňská keramika 2. poloviny 14. století – počátku 15. století. *Pravěk – Nová Řada* 1994/4, 323–344.

- Schregg, R. 2017:* Träumende Wächter – Lärmende Pilger. <http://archaeologik.blogspot.com/2017/02/traumende-wachter-larmende-pilger.html>; citováno 17. 9. 2018
- Štěpán, V. 2002:* Moravský markrabě Jošt (1354–1411). Brno.
- Unger, J. 1980:* Keramika přelomu 14. a 15. století ve venkovském prostředí jižní Moravy. *Archaeologia historica* 5, 383–388.
- Unger, J. 1984:* Základní horizonty keramiky 12.–15. stol. na soutoku Jihlavy a Svratky, okr. Břeclav. *Archaeologické rozhledy* XXXVI, 288–296.
- Velínský, T. 1998:* K nálezům středověkých poutních odznaků v českých zemích. *Archaeologia historica* 23, 435–455.
- Velínský, T. 2006:* Reflection of Pilgrimages in Material Culture of the Czech Middle Ages. In: Doležal, D. – Kühne, H. Hrsg., *Wallfahrten in der europäischen Kultur. Pilgrimage in European Culture. Europäische Wallfahrtstudien* 1, Frankfurt am Main, 253–270.
- Zajíc, P. 2007:* Zajícové z Valdeka na Moravě. Rkp. bakalářské diplomové práce na HU FFMU v Brně. Brno.
- ZDB – Moravské zemské desky (Die Landtafel des Markgrafthumes Mähren – Brünnner Cuda), I, (1348–1466), (Chlumecký, P. – Chytil, J. – Demuth, K. – Wolfskron, A., (eds.)), Brünn, 1856.
- Zatloukal, R. 2014:* Olomouc (k. ú. Olomouc-město, okr. Olomouc). Přehled výzkumů 55–2, 243–245.

A ceramic “Aachen” horn from Židlochovice

During construction of new sewerage in the courtyard of Židlochovice Chateau, an archaeological rescue excavation was conducted in 2018 (Fig. 1 and 2). Archaeological material from this site included a fragment from a ceramic signal horn, which is usually referred to as the “Aachen” horn. It is a central fragment of a slightly curved ceramic horn with faceted body. The preserved length is 95 mm, the outer diameter is 40 to 24 mm, the inner diameter is 20 to 14 mm. The horn is made from fine clay fired to whitish shades with light grey core. The surface is smoothed, grey to metallic grey coloured and trimmed to 9 facets (Fig. 4).

Despite some objections to its functional use, we can consider the artefact a souvenir or badge from a pilgrimage to the Rhineland, probably to Aachen (*Haasis-Berner 1994*, 20–25; *Gringmuth-Dallmer 1997*, 194–195). Basing ourselves on the stratigraphic situa-

tion and on other associated finds, we can say that the ceramic horn was brought to the Židlochovice castle during the 14th century, or in the 1st half of the 15th century, when it already was thrown into garbage as a useless object.

Today it is already impossible to identify the person who brought the horn from Aachen to Židlochovice. Whether it was a faithful’s pilgrimage, or a conciliatory pilgrimage, or whether it was only a small commemorative object of a visit to a remote place, the studied fragment of a ceramic horn definitely represents an interesting piece of evidence for religiousness and mobility of an inhabitant of the Židlochovice castle in the 14th to the 1st half of the 15th century.

On our territory it is now the fifth archaeological find of this type and eleventh find associable with a pilgrimage to Aachen (*Fojtík 2015*, 287–298).

Mgr. Miroslav Dejmal, Ph.D.

• Archaia Brno z. ú.,
Bezručova 15/78, 602 00 Brno
mdejmal@archaiabrno.cz

Bc. Jakub Šimík

• Archaia Brno z. ú.,
Bezručova 15/78, 602 00 Brno
simik@archaiabrno.cz

Mgr. Lenka Sedláčková

• Archaia Brno z. ú.,
Bezručova 15/78, 602 00 Brno
lsedlackova@archaiabrno.cz

Toto dílo lze užít v souladu s licenčními podmínkami Creative Commons BY-SA 4.0 International (<https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/legalcode>). Uvedené se nevztahuje na díla či prvky (např. obrazovou či fotografickou dokumentaci), které jsou v díle užity na základě smluvní licence nebo výjimky či omezení příslušných práv.